

17/02/2025

Una nova metodologia per desxifrar l'etimologia dels topònims opacs

Els topònims no només ens remeten a punts geogràfics, sinó que també ens informen de com pensaven i parlaven els nostres avantpassats. El mètode etimològic és el mateix des del segle dinou i per això la investigadora de la UAB, Núria Garcia-Quera, ha desenvolupat una nova metodologia amb un enfocament cognitiu i geogràfic, aplicada a 180 topònims poblacionals del Pallars Sobirà.

Il·lustració d'Albert Alvarez Marsal

A tot el món trobem topònims transparents com Vilanova, que entenem allò que ens volen transmetre, i opacs, que constitueixen un misteri. Però malgrat que a qualsevol habitant li agradaria saber l'etimologia d'aquell nom estrany de la seva població i, a nivell científic, els topònims ens podrien aportar informació de com pensaven i parlaven els nostres avantpassats, el mètode etimològic ha estat el mateix des del segle dinou i, segons la nostra recerca, presenta algunes fases dèbils del procés de recerca. És per aquest motiu que hem dissenyat i experimentat una metodologia diferent. L'enfocament és cognitiu i geogràfic, i l'objectiu inicial no era descobrir l'idioma de creació dels topònims opacs, sinó a què es referien i quines característiques tenia el llenguatge dels humans que els van crear.

Per aconseguir-ho, primer es va construir un corpus amb els 180 topònims poblacionals del Pallars Sobirà (Pirineu, Catalunya, Espanya), junt amb citacions localitzades en documents antics. En total, 464 topònims. A continuació, a cada topònim es van associar les seves

variables morfològiques (totes les segmentacions possibles del topònim) i geogràfiques (els elements del paisatge d'allà on es troba el poble del topònim). Per a la recollida de dades es van utilitzar algorismes matemàtics, treball de camp, entrevistes a locals i els Sistemes d'Informació Geogràfica.

Ja preparades les variables, els filtres estadístics van permetre relacionar els 1.179 segments dels topònims opacs del corpus amb 133 elements del paisatge i es van obtenir set segments relacionats de manera significativa amb set variables geogràfiques: UI (present a Bretui, Mencui, etc.), relacionat amb pobles amb 'conques visuals Grans, entre 2.501 ha i 6.000 ha'; CA (a Caregue, Escalarre, etc.), relacionat amb pobles amb 'grans parets de roca'; EST (a Esterri, Balestui, etc.) amb pobles amb 'prats plans a la vora de la població', etc. A partir d'aquest moment, anàlisis qualitatives i quantitatives, i un gran nombre de documents altmedievals amb unes 1.600 citacions dels topònims, van permetre reconstruir cinc mots antics prototípics (model a partir dels quals poden haver-hi variacions) que van servir per anomenar llocs del paisatge: *oil, *esca, *esta, *orte, *one. Es va observar que pobles propers formen part de clústers de topònims: topònims opacs que comparteixen segments perquè fan referència al mateix element significatiu del paisatge. També va ser possible articular propostes etimològiques d'alguns topònims.

Però el més sorprenent és que aquests mots antics mostren una gran antiguitat. Perquè, d'una banda, es refereixen a uns conceptes bàsics i polivalents: 'allò que està tallat', 'allò que no es mou', 'allò que és al damunt', etc. I, d'altra banda, formen part de paraules actuals de llengües europees d'afiliacions diferents, de manera que són cognats (tenen el mateix origen). Per tant, aquesta recerca d'arqueologia lingüística posa al descobert que en els topònims opacs europeus, considerats fòssils lingüístics per la seva permanència en el temps, podrien perdurar uns cognats prehistòrics d'una llengua antiga comuna, possiblement el protoindoeuropeu.

Núria Garcia-Quera

Departament de Geografia

Universitat Autònoma de Barcelona

nuria.garcia.quera@uab.cat

Referències

Garcia-Quera, Núria (2025). **The etymology of opaque place names based on a cognitive and interdisciplinary method.** *Language Sciences*.

<https://doi.org/10.1016/j.langsci.2024.101688>

[View low-bandwidth version](#)